

E-könyv a tudományban – Átok vagy áldás?

Míg az e-könyvek egyre közkedveltebbé és elterjedtté válnak a mindennapokban, a tudományos életben népszerűségük messze elmarad az elektronikus folyóiratoké mögött. Elképzelhető, hogy egyszerűen a jelenség késlekedéséről van szó, de visszavezethető a különbség arra is, hogy a kutatók számára az önmagukban kerek egységet alkotó folyóiratcikkekhez illik jobban az elektronikus formátum.

Az e-könyvek használatával kapcsolatban a szakirodalomban is megoszlanak a vélemények: míg egyes szerzők használati statisztikákra hivatkozva az e-könyveket a könyvtárak legkevésbé fontos szolgáltatásai között tartják számon, mások kulcsfontosságú szerepet tulajdonítanak neki a jövőre nézve. Az utóbbi elképzelés jelen cikk szerint, mely a *Düsseldorfi Egyetemi- és Tartományi Könyvtár (Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf)* használati statisztikáit, kiemelten a könyvtár számára legfontosabb e-könyvszolgáltatók, a *De Gruyter*, az *Elsevier* és a *Springer* adatait vizsgálja, még várat magára.

A használati statisztikákkal kapcsolatban figyelembe kell venni, hogy a használat még igen keveset mond el az adott dokumentum hasznosságáról, melyre csak közvetett módon lehet következtetni. Ez az e-könyvek esetében különösen igaz, hiszen egy dokumentum letöltése sokkal kevesebb erőfeszítést igényel, mint egy nyomtatott könyv kikölcsönzése. Egy könyvfejezet letöltése pedig akár egy nyomtatott könyvbe való belenézéssel, akár rögtön a kikölcsönzésével is párhuzamba állítható.

Az e-könyvek használati statisztikájával kapcsolatban még egy probléma felmerül: ezeket a statisztikákat ugyanis csakis a szolgáltatón keresztül lehet elérni, hiszen az e-könyveket a saját szervereiken tárolják. Mivel a legtöbb szolgáltató nem definiálja egyértelműen, hogy milyen módszertan alapján hozza létre a statisztikákat, ezeknek a megbízhatósága igencsak kétséges. Ugyan 2006 óta az elektronikus folyóiratok mintájára létezik szabvány a statisztika készítésére (*COUNTER = Counting Online Usage of Networked Electronic Resources*), a kiadóknak nem kötelező ehhez tartaniuk magukat.

Mindenek ellenére érdekes trendek olvashatók ki ezekből a kimutatásokból, és így lehetővé válik az

e-könyvek használatával kapcsolatban hozzávetőleges következtetéseket levonni.

Jelen vizsgálathoz az elemzett adatokat a Düsseldorfi Egyetemi és Tartományi Könyvtár statisztikái nyújtják, melyekben minden megnyitott, illetve letöltött fejezet egy-egy használatként került feljegyzésre. A felmérés 2009 januárja és 2011 márciusa között zajlott.

A felmérést két tényező befolyásolhatta: az egyik annak a kérdése, hogy hány könyv áll mind elektronikus, mind nyomtatott formában is rendelkezésre. Annak ellenére ugyanis, hogy a könyvtár alapvetően arra törekszik, hogy ilyen jellegű duplumok ne forduljanak elő, a vizsgálat mégis közel 1000 duplikált címet mutatott ki. Ez magyarázható egyrészt e-könyvcsomagok vásárlásával, mely esetben a könyvtár nem tudja megszabni, hogy milyen dokumentumok kerülnek a csomagba, másrészt azzal a ténnyel, hogy nyomtatott formában sokszor előbb jelenik meg egy-egy fontosabb mű, melynek beszerzésével nem tanácsos várni. Ezen kívül a különösen fontos műveknél szintén ajánlottnak tűnik a nyomtatott verzió beszerzése, hiszen az e-könyvek archiválása még sok kérdést vet fel.

A másik tényező az e-könyvek elérhetősége volt, melyet szűrőpróbaszerűen vizsgáltak, annak alapján, hogy a katalógusban megtalálható, illetve elérhető-e az adott dokumentum. A talált hibák forrása sok esetben a szolgáltatóktól kapott rekordok voltak, de még ezzel együtt is 98%-ban helyesen működtek a linkek, így ki lehetett jelteni, hogy az elektronikus katalógus és a kiadók oldalai közti kapcsolat nem befolyásolta az e-könyvek használhatóságát.

Kiadókra lebontva az adatokból a következő tendenciákat lehetett kiolvasni: A Springertől 2006 óta vásárol a düsseldorfi könyvtár e-könyveket. A statisztikák lassú növekedést mutatnak, melyből kitűnt, hogy különösen egy-egy új félév kezdetén ugrik meg a használat. A De Gruyter kiadónál hasonló tapasztalatokat lehet levonni, mint a Springernél. Az Elsevier úgy tűnik, még egy kezdeti fázisban van, kevés letöltéssel.

Összességében azonban kiemelkedő használatról nem beszélhetünk, így a tudományos életben az e-könyvek használata a Düsseldorfi Egyetemi és

Tartományi Könyvtár tapasztalatai alapján még várat magára.

/LAMERZ, Lennart: E-Books in der Wissenschaft – Fluch oder Segen? Eine Untersuchung der Nut-

zungsstatistiken der Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf im Bereich E-Books = Information. Wissenschaft & Praxis, 63. köt. 4. sz. 2012. p. 233-240./

(Némethné Szivi Zsófia)

A Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár részvétele az IMPACT projektben

Hasznára válik-e a Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (*National and University Library of Slovenia = NUK*) számára az IMPACT projektben való részvétel? A cikk, mielőtt megadná a választ a kérdésre, bemutatja a NUK tevékenységét, felhasználóit, s magát a projektet is, összehasonlítva azt más, szintén uniós finanszírozású projektekkel, amelyekben a könyvtár részt vesz. Általánosabban fogalmazva, a szerző a következőkre keresi a választ:

- hasznos-e a nemzeti könyvtárak részvétele a különböző nemzetközi kutatási projektekben, s ha igen, miért;
- a tömeges digitalizálással kapcsolatos kihívások, problémák kezelhetők-e intézményi vagy nemzeti szinten, avagy csak nemzetközi összefogás adhat rájuk megoldást.

Az IMPACT projekt

Az IMPACT projekt 2008. január 1-jén indult el a Holland Nemzeti Könyvtár vezetésével, a 7. Kutatás-fejlesztési Keretprogram részeként. Célja az volt, hogy automatikus szövegfelismerő rendszerek kidolgozásával és az OCR technológia továbbfejlesztésével javítsa a hozzáférést a tömeges digitalizálási projektek keretében létrejövő, az európai kulturális örökséget feltáró digitális gyűjteményekhez. A projekt négy alprojektje két fázisban zajlott le. Míg az első szakaszban 15 intézmény vett részt (7 könyvtár, 6 kutatóintézet és egyetem, 2 vállalkozás), jelenleg 13 ország 26 intézménye vesz részt a fejlesztésekben (12 könyvtár, 12 kutatóintézet és egyetem, 2 vállalkozás). A NUK a második szakaszban, 2010 elején csatlakozott a projekthez.

A projekt fő célkitűzései a következők: az OCR technológia továbbfejlesztésével javítani a történeti művekhez való digitális hozzáférést; a tömeges digitalizálás során alkalmazott nemzeti és nemzetközi megoldások elemzése; ajánlások megfogalmazása a *best practice* elve alapján; egy kompeten-

tenciaközpont (Centre of Competence) létrehozása a projekt végére a fejlesztések nemzetközi szinten történő elérhetővé tétele érdekében. (Az OCR fejlesztések elsősorban a nyelvi sajátosságokból származó hibák, a dokumentumok nyomtatási minőségéből adódó hibák, illetve a rossz minőségű digitalizálásnak köszönhető hibák kiküszöbölését célozzák meg.)

A projektben európai nemzeti és egyetemi könyvtárak sora képviseli a felhasználók igényeit és szükségleteit, de emellett más fontos feladatok ellátása is a partnerkönyvtárakra vár (pl. projektmenedzsment; tartalomszolgáltatóként a tudományos kutatáshoz szükséges dokumentumok biztosítása; a projekteredmények tesztelése, értékelése és promóciója). A fejlesztéseket a tagkönyvtárak vagy partnereik által digitalizált szövegeken tesztelték; az OCR-ezett szövegeket manuálisan javították, majd újra ellenőrizték. A tartalomszolgáltatási feladatokon túl néhány könyvtár az egyes munkacsomagok vezetőjeként is tevékenykedett, míg a második fázisban csatlakozók kisebb feladatokat oldottak meg. A könyvtárak hasznos információkkal szolgáltak a projekt számára a tömeges digitalizálás során felmerülő problémákkal kapcsolatban is. Ezek az információk jelentősen befolyásolták a szoftverfejlesztések irányát és tartalmát. A NUK a szláv nyelveket beszélő felhasználói közösség speciális igényeit is meg tudta jeleníteni a projekt végrehajtása során.

A Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár

A Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár évente mintegy 200 000, a szolgáltatásokat helyben használó és több mint egymillió távoli felhasználót lát el. A távoli felhasználók leggyakrabban a könyvtár portáljáról (*dLib.si*) elérhető információs forrásokat keresik: nemzetközi és szlovén időszaki kiadványokat, s más online adatbázisokat. A portál felhasználói jellemzően egyetemisták (71,30%), átlagemberek (21,50%), egyetemi oktatók és kuta-